

УДК 811.161.2'373

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО УРБАНОНІМІКОНУ МІСТА ЛЬВОВА ПОЧ. ХХІ СТ.

Людмила Юрса

*Львівський національний університет імені Івана Франка
кафедра українського прикладного мовознавства
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79001, Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55
ел.пошта: Lnuzhdak@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3944-375X>*

Наше дослідження присвячене вивченню сучасного українського ономастикону, зокрема урбанонімікону міста Львова.

Визначили чинники, які впливають на присвосння назв вулиць міста Львова, зокрема до них належать не тільки мовні, але й позамовні, а саме: етнокультурні, культурно-історичні та політичні. В урбаноніміконі міста Львова співіснують назви вулиць, які були перейменовані у певний період часу і назви вулиць, які залишаються незмінними від початку їх найменування.

Під час аналізу урбанонімів міста Львова ми з'ясували, яким нормам «Українського правопису» відповідають назви вулиць міста Львова, а також виявили порушення, які суперечать нормам «Українського правопису», а також традиціям української мови.

Український ономастикон пострадянського періоду відображає важливі соціальні та культурні зміни, спричинені змінами у свідомості українців, а також процес зміни світоглядних пріоритетів сучасних українців, що стало причиною трансформаційних змін у свідомості суспільства, які є носіями мови. Сучасні українські вчені виявляють великий інтерес до української ономастики, зокрема онімів та урбанонімів.

Дослідженню українського онімичного простору пострадянської доби присвячено розробку багатьох українських ономастів. Проте на сьогодні недостатньо досліджень, які були б присвячені аналізу лінгводидактичного аспекту української урбанонімійної лексики посттоталітарної доби міста Львова.

Визначено, що фактори, які впливають на назви вулиць міста Львова, включають не лише мовні, а й позамовні чинники, а саме: етнокультурні, культурно-історичні та політичні. В урбаноніміконі міста Львова співіснують назви вулиць, які були перейменовані в певний період, а також назви вулиць, які залишилися незмінними від початку їх найменування. Назви вулиць є унікальним джерелом інформації про Львів. Вони розкривають історію, культуру, звичаї та традиції жителів міста.

Під час аналізу урбанонімів міста Львова ми з'ясували, яким нормам «Українського правопису» відповідають назви вулиць міста Львова, а також які порушення норм «Українського правопису», суперечать традиціям української мови, зустрічаються в офіційних назвах вулиць міста Львова.

Ключові слова: урбанонім, культура слова, ономастика, історія мови, законодавство.

DOI:

Постановка проблеми. Урбаноніми є важливим елементом онімної лексики зокрема та ономастикону в цілому, оскільки сприяють побудові образу, допомагають реалізувати авторську концепцію світобачення. Власні назви зараховують до універсальних категорій онімних одиниць.

Назовництво передбачає добирання власних назв із реального світу. Власні назви допомагають краще сприйняти об'єкт знайомлення, розшифрувати авторський задум.

Урбаноніми міста Львова репрезентують різноманітну тематику, становлять нерозривне ціле, свідчать про унікальний стиль, який зокрема відображають власні назви.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. велике зацікавлення українською ономастикою проявляють сучасні українські дослідники і мовознавці. Серед таких мовознавців можна виокремити: Л. Белея, Д. Бучка, О. Галай (Негер), О. Карпенко, В. Німчука, Н. Подольську, Ю. Редька, М. Романюк, О. Суперанську, А. Титаренко, М. Торчинського, К. Цілуйка та ін. У наш час мовознавці все частіше цікавляться власними назвами в урбанонімійному світі, про що свідчать численні наукові розвідки. Зокрема, фундаментальні теоретичні положення ономастики загалом подано у працях Л. Белея, Г. Лукаш, Д. Бучка, М. Сюська, К. Галаса, Й. Дзензелівського, В. Німчука та інших мовознавців. Стилістичні функції власних назв урбанонімів досліджували С. Пахомова, В. Німчук, Л. Белей, М. Романюк. Багато наукових студій присвячено аналізу окремих класів онімного простору.

Базовими поняттями українського урбанонімікону є “урбанонімія”, “урбанонімний простір” та “урбанонім”.

Як зазначає А. Титаренко, виникнення та формування урбанонімів пов’язане із загальними соціокультурними тенденціями розвитку суспільства, державною ідеологією, залежить від проявів національної ментальності мешканців певного регіону [2 : 171].

Особливість урбанонімії полягає у специфічному наборі ознак. Так, крім спільних для всіх розрядів топонімів характеристик, урбанонімам властиві: 1) високий ступінь змінюваності; 2) загалом низький ступінь популярності; 3) переважна одномовність; 4) слабкий зв’язок з діалектом; 5) семантична мотивованість більшості урбанонімів; 6) перевага штучної номінації над природною; 7) писемна закріпленість [3 : 237].

У ХХІ столітті активно почали проводитися урбанонімічні дослідження в Україні. Низку міст уже дослідили науковці, зокрема Ужгород, Кривий Ріг, Харків, Житомир тощо.

О. Галай досліджує урбанонімію Закарпаття, але, в той же час, наголошує на необхідності дослідження урбанонімікону інших регіонів України, адже урбаноніми усвідомлюються як відображення культури суспільства на різних етапах його розвитку, і вивчення сучасного стану урбанонімії необхідне “для вироблення єдиних орфографічних норм відтворення іншомовних назв, які складають значний відсоток міських та селищних назв. Крім того, динамічність номінаційного процесу, часті найменування і перейменування вимагають ґрунтовної урбанонімічної концепції” [1 : 3].

Мета статті – проаналізувати особливості становлення сучасних урбанонімів міста Львова.

Для розв’язання мети передбачається реалізація таких **завдань**: проаналізувати особливості дослідження та аналізу урбанонімів сучасного періоду становлення; визначити специфіку дослідження урбанонімів.

Об’єкт дослідження – сучасні урбаноніми міста Львова.

Для реалізації мети та завдання роботи ми використали такі **методи**, як: описовий – для висвітлення результатів дослідження та аналізу урбанонімів на основі прийомів спостереження, інтерпретації; стилістичний аналіз – для опису стилістичних функцій урбанонімів; узагальнення – для фіксації загальних ознак і стилістичних особливостей української урбанонімії міста Львова.

Виклад основного матеріалу полягає у тому, що до аналізу залучено матеріал, який дасть змогу побачити безмежні можливості урбанонімів, розширити

параметри аналізу власних назв в українському мовознавстві.

Дослідивши урбанонімікон міста Львова, ми визначили, що на найменування вулиць міста Львова впливають не тільки мовні чинники, але й позамовні, а саме: культурно-історичні, етнокультурні та політичні. Після здобуття незалежності України відбулися великі зміни у політичній та культурній сфері. Зокрема, багато змін відбулися у свідомості українських мовців. Ці зміни спричинили бажання українців відновити історичну справедливість, змінити все, що було пов'язане з колишньою державною ідеологією. Усе це було відображено в урбанонімічній системі України. У львівському урбаноніміконі співіснують назви вулиць, які були перейменовані в певний період часу і назви вулиць, які залишаються незмінними від початку їх найменування. Найменування вулиць є своєрідним джерелом інформації про Львів, тому що вони розкривають історію, культуру, звичаї та традиції мешканців міста.

Проаналізувавши події, які відбувались в Україні у процесі становлення незалежності, ми простежили зміни, які відбуваються на лінгвістичному рівні.

На формування урбанонімікону міста Львова впливають мовні чинники, а також культурно-історичні, етнокультурні та політичні. Урбанонімічний простір міста Львова включає в себе назви вулиць, які були перейменовані в певний період часу і назви вулиць, які залишаються незмінними від початку їх найменування. Усі назви вулиць відображають історію міста Львова.

Найчисельнішою групою є та, де урбанонімі відображають національний історичний колорит та пам'ять народу. Серед таких урбанонімів можна виокремити: *вул. Героїв УПА* (на честь героїв УПА), *вул. Євгена Коновальця* (голова Проводу українських націоналістів, перший голова ОУН), *вул. Листопадового чину* (пам'ять про події, що відбулися у Львові в ніч із 31 жовтня на 1 листопада 1918 року та увійшли в історію під назвою Листопадовий чин), *вул. Січових Стрільців* (на честь Українських Січових Стрільців), *вул. Холодноярська* (на честь героїв Холодного Яру), *вул. Михайла Кричевського* (наказний гетьман українського козацтва) та ін.

Визначною подією в історії України була Революція Гідності. У Львові на честь цих подій у квітні 2014 р. перейменували *вул. Гвардійську* на *вул. Героїв Майдану*. Також у травні 2014 р. назвали *сквер Юрія Вербицького* на честь Юрія Вербицького (перший львів'янин, який загинув під час Революції Гідності в Києві).

Під час аналізу урбанонімікону міста Львова ми виокремили урбанонімі, які названі на честь українських діячів культури, мистецтва, літератури. Серед них такі урбанонімі: *вул. Івана Пулюя* (український фізик), *вул. Богдана Лепкого* (український письменник та літературознавець), *вул. Володимира Івасюка* (український композитор-виконавець), *вул. Пантелеймона Куліша* (український письменник, перекладач Біблії, історик і громадський діяч), *вул. Федора Вовка* (український етнограф, публіцист та археолог), *вул. Івана Піддубного* (український спортсмен-борець) та ін.

Також у Львові є вулиці, які названі на честь світових діячів культури, мистецтва. Проте таких назв є небагато. Серед них такі урбанонімі: *вул. Джорджа Вашингтона* (перший президент США), *вул. Караджича* (сербський філолог), *вул. Ференца Ліста* (угорський композитор) та ін.

У ході нашого аналізу ми виокремили також урбанонімі, назва яких походить від ойконімів і омонімів: *вул. Белзька* (м. Белз), *вул. Збарзька* (м. Збараж), *вул. Холмська* (м. Холм), *вул. Золочівська* (м. Золочів), *вул. Розточчя* (*горбисте пасмо Розточчя*) та ін.

Згідно з «Правописом української мови» у §19 “Зміни приголосних перед -СЬК-(ИЙ), -СТВ-(О)” вказано у пункті 1 “Під час утворення нових слів деякі приголосні перед -ськ-(ий), -ств-(о) зазнають звукових змін, що зафіксовані й на письмі, а саме: 2) г, ж, з + -ськ-(ий), -ств-(о) → -зк-(ий), -зтв-(о): *Прага* – пражський; *убогий* – убозтво і т.д.”. Такі норми дотримано і в урбаноніміконі міста Львова, наприклад: *вул. Збаразька, вул. Белзька*.

Також у цьому ж § 19 вказано у пункті 1: «Під час утворення нових слів деякі приголосні перед -ськ-(ий), -ств-(о) зазнають звукових змін, що зафіксовані й на письмі, а саме: 3) х, ш, с + -ськ-(ий), -ств-(о) → -ськ-(ий), -ств-(о): *волох* – волоський; *чех* – чеський; *залісся* – заліський і т.д.». В урбанонімному просторі м. Львова відбувається дотримання такої норми: *вул. Буська*.

В урбаноніміконі міста Львова є *вул. Казахська*. Правильний запис свідчить про дотримання норми української мови, яка прописана у § 153. “Правопис прикметникових форм від географічних назв і від назв народів” у примітці 1 “Для збереження звукового складу твірних основ (переважно іншомовних) у деяких прикметниках зазначені приголосні перед суфіксом -ськ- не чергуються і передаються відповідно на письмі: *Небіт-Даг* – *небіт-дагський*, *Клуж* – *клузьський*, *Бангкок* – *бангкокський*, *баски* – *баскський*, *казах* – *казахський*, *Печ* – *Печський*, *Перемішль* – *перемішльський*, *Радомішль* – *радомішльський* та ін.”.

Згідно з “Правописом української мови” у § 7 “Апостроф” вказано у пункті 1 “Апостроф пишемо перед я, ю, є, ї: після букв на позначення губних приголосних б, п, в, м, ф: б’ю, п’ять, п’є, в’язи, солов’ї, м’ясо, рум’яний, (на) тім’ї, жираф’ячий, мереп’янський; П’яста, В’ячеслав, Дем’ян, Максим’юк, Стеф’юк”. Такі норми дотримано і в урбаноніміконі міста Львова, наприклад: *вул. Солов’їна*.

Урбанонімікон міста Львова включає також назви вулиць, які відповідають ще одній нормі «Правопису української мови». Відповідно до § 49 «Власні імена людей, міфологічних осіб, клички тварин» пункту 1 “У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, що пишуться з дефісом, кожна частина яких починається великою буквою: *Квітка-Основ’яненко*, *Нечуй-Левіцький* та ін.” назви вулиць міста Львова записуються так: *вул. Антоненка-Давидовича, вул. С. Гулака-Артемовського*.

Також в урбанонімному просторі м. Львова вживається назва *вул. Соломона Ляйнберга*. У відтворенні прізвища Ляйнберг бачимо дотримання такої норми “Українського правопису”: § 122 “Звуки [g], [h] пункт 3 “У прізвищах та іменах людей допускається передавання звука [g] двома способами: шляхом адаптації до звукового ладу української мови – буквою г (*Вергілій, Гарсія, Гегель, Георг, Гете, Грегуар, Гуллівер*) і шляхом імітації іншомовного [g] – буквою ґ (*Вергілій, Гарсія, Гегель, Георг, Гете, Грегуар, Гуллівер* і т. ін.)”.

Тепер щодо порушень норм української мови в урбаноніміконі міста Львова.

В “Українському правописі” у примітці 2 до §56 “Назви посад, звань, титулів” вказано: “З малої букви пишемо також назви титулів, рангів, чинів: *барон, герцог, королева, імператор, князь, колéзький асéсор, король, принцеса, цар, шах*”. Ми встановили, що в урбаноніміконі міста Львова є типовим порушенням цієї норми чинного правопису української мови, а саме: вживання назв титулів, рангів, чинів з великої літери. Наприклад, *вул. Князя Романа, площа Князя Ярослава Осмомисла*.

Також ми дослідили, що при утворенні урбанонімів трапляється помилка вживання скорочення псевдонімів: іменна частина псевдоніма скорочена або вза-

галі відсутня, що суперечить нормам українського правопису. Серед таких можна виокремити: вул. М. Драй-Хмари, вул. Полтави.

Під час дослідження ми виявили порушення, які неприйнятні традиції української мови: урбаноніми, відтворені без ініціалів чи імен, як от: вул. Липинського, вул. Малицької, вул. Самійленка, вул. Турянського та ін. Урбаноніми з безініціальними порушеннями становлять 29,22% від загальної кількості урбанонімів, у той час як урбаноніми, які відтворені з ініціалами є 40,09% від загальної кількості урбанонімів. Серед урбанонімів, які відтворені без порушень, з ініціалами можна виокремити: вул. Олександра Довженка, вул. Петра Дорошенка, вул. Уляни Кравченко, вул. Ярослави Музики та ін.

Висновки. Дієва мовна політика повинна сприяти нормативному функціонуванню власних назв, які б підсилювали національний колорит українського народу, а також естетику творення та вживання онімної лексики.

Регіональний підхід до вивчення ономастичного простору міста дозволить створити цілісну систему урбанонімікону з урахуванням особливостей локального називання об'єктів, які пов'язані з певними історичними й культурними подіями на цій території.

Перспективи дослідження полягають у дослідженні сучасного українського урбанонімікону, який виник, а також підлягає трансформаційним змін крізь призму сучасного історичного періоду.

Список використаної літератури

1. Галай О. Б. Українська урбанонімія Закарпаття в XX – XXI ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Ужгород, 2009. 29 с.
2. Титаренко А. А. Місце урбанонімів у загальній класифікації онімів. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг, 2013. Вип. 9 (2). С. 171–180.
3. Титаренко А. Місце урбанонімів в ономастичному просторі. *Збірник наукових праць «Теоретична і дидактична філологія»*. 2012. Вип. 12. С. 235–238.
4. Український правопис. Харків: Фоліо, 2020. 348 с.

References

1. Halai O. B. Ukrainiska urbanonimiiia Zakarpattia v KhKh – KhKhI st. : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Uzhhorod, 2009. 29 s.
2. Tytarenko A. A. Mistse urbanonimiv u zahal'nii klasyfikatsii onimiv. *Filolohichni studii : Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Kryvyi Rih, 2013. Vyp. 9 (2). S. 171–180.
3. Tytarenko A. Mistse urbanonimiv v onomastychnomu prostori. *Zbirnyk naukovykh prats «Teoretychna i dydaktychna filolohiia»*. 2012. Vyp. 12. S. 235–238.
4. Ukrainskyi pravopys. Kharkiv: Folio, 2020. 348 s.

THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN URBAN NAMES OF THE CITY OF LVIV AT THE BEGINNING OF XXI CENTURY

Liudmyla Yursa

*Ivan Franko National University of Lviv
Department of Applied Linguistic
1 Universitetska Str., room 233, 79001, Lviv, Ukraine
phone: 032 239 43 55
e-mail: Lnuzhdak@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3944-375X>*

Our research is devoted to the study of modern Ukrainian onomastics, in particular, of urban onomastics.

It was determined that the factors affecting the street names of the city of Lviv include not only linguistic, but also non-linguistic factors, namely: ethno-cultural, cultural-historical and political. In the urbanonymicon of the city of Lviv, the names of streets that were renamed in a certain period of time and the names of streets that have remained unchanged since the beginning of their naming coexist.

During the analysis of urban names of the city of Lviv, we found out which norms of the “Ukrainian orthography” correspond to the street names of the city of Lviv, as well as which violations of the norms of the “Ukrainian orthography” contradict the traditions of the Ukrainian language.

The Ukrainian onomasticon of the post-Soviet period reflects important social and cultural changes caused by changes in the consciousness of Ukrainians, as well as the process of changing the ideological priorities of modern Ukrainians, which became the cause of transformational changes in the consciousness of society, which are speakers of the language. Modern Ukrainian scientists show great interest in Ukrainian onomastics, in particular onyms and urbanonyms.

The development of many Ukrainian onomatopoeia is devoted to the study of the Ukrainian urban onym space of the post-Soviet era. However, today there are not enough studies that would be devoted to the analysis of the linguistic didactic aspect of the Ukrainian urbanonym vocabulary of the post-totalitarian era of the city of Lviv.

It was determined that the factors affecting the street names of the city of Lviv include not only linguistic, but also non-linguistic factors, namely: ethno-cultural, cultural-historical and political. In the urbanonymicon of the city of Lviv, the names of streets that were renamed in a certain period of time and the names of streets that have remained unchanged since the beginning of their naming coexist. Street names are a unique source of information about Lviv. They reveal the history, culture, customs and traditions of the city’s residents.

During the analysis of urban names of the city of Lviv, we found out which norms of the “Ukrainian spelling” correspond to the names of the streets of the city of Lviv, as well as which violations of the norms of the “Ukrainian spelling” that contradict the traditions of the Ukrainian language occur in the official names of the streets of the city of Lviv.

Key words: urban onym, word culture, onomastics, language history, legislation.

*Стаття надійшла до редакції 25.07.2022
доопрацьована 30.07.2022
прийнята до друку 03.08.2022*